

Megan Cassidy-Welch'in "Crusades and Violence" Adlı Eserinin Değerlendirmesi

Review of "Crusades and Violence" by Megan Cassidy-Welch

Megan Cassidy-Welch, *Crusades and Violence*, Arc Humanities Press, Leeds 2023, 104 sayfa, ISBN 978-1641894753, 164189475X

Elif ÜNAL¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: E.Ü. 0000-0003-0631-7044

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Elif Ünal (Doktora Öğrencisi),

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: elif.iu09@gmail.com

Başvuru/Submitted: 16.01.2024 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 05.02.2024 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 07.02.2024 •

Kabul/Accepted: 18.02.2024

Atıf/Citation: Ünal, Elif. Review of "Crusades and Violence" by Megan Cassidy-Welch. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 44 (2024), 309-314. <https://doi.org/10.26650/jos.1420665>

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Franklar, Şiddet, Kutsal Savaş, Kültürel Dönüş

Keywords: Crusades, Franks, Violence, Holy War, Cultural Turn

XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyası, içinde bulunduğu siyasî ve iktisadî çöküntüden kurtulmak ve nüfuz elde edebilmek gayesiyle, yönünü o sırada Müslümanların hâkimiyetinde bulunan Doğu Akdeniz'e çevirdi. Bu yönelim, Hristiyanları ve Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmak söylemiyle kamufle edilen ve tarihe "*Haçlı Seferleri*" olarak damgasını vuran askerî harekâtı başlattı. Haçlı Seferlerinin geniş çapta yankı uyandıran hususiyetlerinden biri, başta

Kudüs olmak üzere işgal edilen bölgelerde Haçlılar tarafından uygulanan, tahdidi bulunmayan kanlı ve şiddetli eylemlerdi. Ortaçağ'ın ana kaynaklarında tafsilatlı bir şekilde anlatılan Frankların bu şiddet eylemlerini konu edinen muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri Megan Cassidy-Welch tarafından kaleme alınan ve Haçlı şiddetini farklı bir perspektiften değerlendiren *Haçlılar ve Şiddet (Crusades and Violence)* isimli eserdir. Bu yazıda ilgili kitabın tanıtımı yapılacaktır.

Crusades and Violence isimli kitabın yazarı Haçlı Seferleri döneminde şiddet olgusunu Ortaçağ'da mekân, beden, duygu ve hafıza kavramları üzerinden analiz etmeye ve bunun günümüze kadar devam eden tesirlerinin izini sürmeye odaklanmaktadır. Nitekim Frank şiddetinin başlangıcı ve süreçlerini anlamının, hâlihazırdaki durumunun nasıl ve hangi dönüşümler neticesinde ortaya çıktığının anlaşılmasına katkı sunacağını bilhassa vurgulayan yazar, kitabın yazım gayesini "*Şiddetin geçmiş toplumlar için ne anlama geldiğini ve onu sınırlamak için hangi kontrollerin yaratıldığını nasıl anlamaya çalışabileceğimize dair uzun süredir devam eden bir ilgiden ortaya çıkmıştır*" tümceleriyle ifade etmiştir. Aynı zamanda telifi kaleme almasındaki maksatlarından birinin Ortaçağ'daki şiddetin günümüzde bir model olarak alınıp üzerine yeni şeylerin inşa edilmesi fikrine ve son zamanlarda yükselişe geçen Haçlı şiddetinin yüceltilmesine karşı çıkmak olduğunu da belirtmiştir.

Kitapta savunulan ana görüş, Haçlı şiddetinin tarih ve kültür bağlamında değerlendirilmesi gereken bir husus olduğudur. Nitekim eserde vurgulandığı üzere, popüler kültürde "*Deus vult*" (Tanrı böyle istiyor) söylemi hem tüm Haçlı eylemlerini meşrulaştırmak için yeterli görülmüş hem de Frankların şiddet faaliyetleri üzerine herhangi bir bireysel veya kolektif düşünme ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Ancak, Haçlı Seferi fikrinin temelini oluşturduğu ifade edilen "*Adil ve Kutsal Savaş*" teorileri Frankların şiddet eylemlerini açıklamak için yeterli değildir. Zira, bu eylemleri destekleyen düşünceler sadece mezkûr teoriler üzerine inşa edilmeyip, aynı zamanda birçok kültürel bağlamdan temayüz etmiş ve bunlara farklı gruplar tarafından çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bu sebeple ilgili çalışma, Haçlı şiddetini tamamen teoloji veya entelektüel tarih meselesi olarak görmekten çıkarıp, konunun sosyal ve kültürel boyutuna odaklanmakta ve "*kültürel dönüş*" olarak adlandırılan kavramsal çerçeve altında ele almaktadır.

Bilhassa devrin Batılı ana kaynaklarının verdiği bilgilere atıfta bulunularak hazırlanan eser ayrıca Haçlı Seferleri ve şiddet üzerine yapılan bir dizi akademik çalışmaya da yer vererek farklı perspektifleri bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Eser gerek mahiyeti gerekse açık ve akıcı üslubu bakımından Haçlı Seferleri üzerine çalışan akademisyenler ve öğrencilerin yanı sıra bu sahaya ilgi duyan her kesimden araştırmacıya da hitap eder niteliktedir. Kitabın kapsamı XI. ve XIII. yüzyıllar arasındaki Frankların şiddet eylemleriyle sınırlı tutulsa da -daha önce de vurgulandığı gibi- geçmişte yaşanan şiddet hadiseleri üzerinden Ortaçağ sonrası dönemlere ve modern zamana da atıfta bulunmaktadır.

Eser, içindekiler (s. IV) teşekkür (s. VII) giriş (s. 1-18) ve birbiriyle uyumlu bir işleniş planına haiz olan üç ana bölüm hâlinde tertip edilmiş; sonuna konu hakkında kaleme alınan genel-güncel

muhtelif araştırma eserleri, koleksiyonlar ve web sitelerinin yer aldığı ek okumalar (s. 91-96) kısmı ilave edilmiştir. Giriş kısmının “*Âdil ve Kutsal Savaş ve Onun Yorumsal Sınırlamaları*” (s. 5-9) başlığı altında öncelikle savaşın bir dizi kriter aracılığıyla ahlâkî açıdan âdil ve haklı olmasını amaçlayan askerî etik doktrin olarak tanımlanan “*Âdil Savaş*” teorisine (bellum iustum) kısaca değinilmiştir. Bu askerî etik doktrinde kriterler iki gruba ayrılmaktadır: “*Savaşta girme hakkı*” (jus ad bellum) ve “*Savaşta doğru davranış*” (jus in bello). Yazar, Augustinus (m. s. 430), Platon (m. ö. 348/347), Thomas Aquinas (ö. 1274) gibi muhtelif filozof, teolog ve kanonistlerin âdil savaş üzerine yaptıkları çalışma ve görüşlere muhtasar bir şekilde yer vermiştir. Daha sonra kefare, hac, ebedî mükâfat gibi fikirlerin “*Âdil Savaş*” teorisiyle bir araya getirilmesiyle teşekkül eden ve Haçlı Seferi fikrinin temelini attığı ifade edilen “*Kutsal Savaş*” söylemine dikkat çekilmiştir. Bu başlık altında XI. yüzyılda şövalye şiddetini dizginlemek için geliştirilen “*Tanrı Barışı*” kavramına da temas edilmiştir. Giriş kısmının “*Ortaçağ Şiddeti, Haçlı Şiddeti*” (s. 9-16) adlı başlığı altında ise, şiddet ve Ortaçağ’da bu mevzuyu tetkik eden literatüre atıfta bulunularak: Ortaçağ’da şiddet neydi, Haçlı şiddeti Ortaçağ kültüründen ayrı mıydı yoksa onun bir parçası mıydı soruları üzerinden, savaşın doğası, şiddet ve kilise arasındaki ilişki, askerin harpte şiddet algısı, Ortaçağ savaşlarında kabul edilebilir-kabul edilemez şiddete dair hususlar hülasaten incelenmiştir. Bu minvalde yazar, “*Âdil Savaş*” teorisinin daha ziyade “*savaşa girme hakkına*” (jus ad bellum) odaklandığını ancak ve “*savaşta doğru davranışlar*” (jus in bello) hususunda yani Frankların şiddet eylemlerinin doğası ve anlamının ne olduğu, şiddetin harpte nasıl ve ne sebeple meşru hâle getirildiği ve şiddetin onlar için ne ifade edip yansıttığı hakkında geniş bir görüş sunmadığını izah etmiştir; dolayısıyla tüm bu zikredilen hususların açığa kavuşması için mutad olunan yorumların ötesini okumak, daha geniş kültürel ve sosyal bağlamlara odaklanmak, sözcüklerin derinine inmek gerekmektedir. Bu da yazara göre; “*şiddeti çerçeveleyen yer, beden, duygu, hafıza ve diğer pek çok fikir üzerinde düşünmek*” anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, şiddet eylemlerini ortaya çıktıkları kültürel, dinî, sosyal ve siyasî ortamlardan ayırmak mümkün olmadığından, Frank şiddetini anlamak için Batı Avrupa’nın şövalye, vaaz, dinî vb. kültürü dahil olmak üzere belirli kültürel ve sosyal çevrelerdeki durumlarının göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

“*Şiddet Mekânları*” adlı birinci bölümde (s. 19-42) Haçlı Seferlerinin mekânsal hermenötğine dikkat çekilerek, belli yerlerin nasıl şiddet mekânları hâline geldiği ve şiddetin bir mekânı kutsallaştırmak için nasıl yönlendirildiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun için 1099’da Kudüs’ün zaptı, 1204’te Konstantinopolis’in yağmalanması, 1209’daki Albi Haçlı Seferi ve XII. ve XIII. yüzyıllarda Kuzey’deki Frank Seferleri incelenmiş, mekân ile Haçlı retoriği arasındaki bağlantıya dikkat çekilip Frankların “*kirillik, arındırma, cinsiyet*” söylemlerinin şiddeti rasyonalize etmek için nasıl kullandığı gözler önüne serilmiştir. Örneğin Kudüs’ün Hristiyanlarca kutsal atfedilen kitaplarda, Haçlı Seferi vaazlarında ve kroniklerde “*kadın*” olarak kişileştirildiğine dikkat çekilip bu şehirden eş, anne, kederli bir dul bazen şımarık bir gelin, menstrüasyon sebebiyle kirli sayılan kadın, fuhuş ve sadakatsizlik nedeniyle cezalandırılacak düşmüş bir kadın

olarak temsil edildiği pasajlara atıfta bulunulmuştur. Buradaki temel görüş Haçlı vaazlarına ve kroniklerine dâhil edilen İncil imgeleri ile cinsiyetçi dilin bir süslemeden ibaret olmayıp şiddete anlam kazandırmak için bilinçli bir şekilde uygulandığıdır.

Kitabın "*Bedenler ve Şiddet*" başlıklı ikinci bölümünde (s. 43-67), fiziksel bedenlere karşı uygulanan şiddetin amacı ve vermek istediği mesaj neydi sorusu üzerinden, bedensel şiddet konusu ele alınmakta; organ parçalama, kalıcı dövme yapma, deri yüzme, kutsal nesnelere yönelik tahribat vb. gibi eylemlerin temsilleri ve taşıdığı mesajlar araştırılmaktadır. İlgili bölümde yalnızca Müslümanlara karşı uygulanan şiddete değil Yahudilere yönelik şiddet eylemlerine de değinilip Frankların Müslüman ve Yahudi algısı, onlar hakkında gerek Haçlı kroniklerinde gerekse vaizlerin söylemlerinde geçen betimlemelere yer verilmiştir. Diğer yandan Frankların kendi bedenlerine uyguladıkları şiddet faaliyetlerinin amacının izi de sürülmüştür. Bu bağlamda beden bir şiddet mekânı olarak vasıflandırıldığı gibi, "*ötekinin*" bedeni şiddetin meşru hedefi, Haçlının bedeni ise Haçlı Seferi'nin uygulanması ve somutlaştırılması için uygun bir araçtı. Bedensel şiddetin ana merkezi ise İsa'nın bedeni idi. Bu vesileyle bir yandan İsa'yı çarmıha gerip öldürenlerden intikam alma amacı güdülürken diğer yandan İsa adına acı çekmek, Mesih'in kendi fedakârlığını yansıtmak anlamına gelmekteydi. Anlatılarda incelenen bedensel şiddet tasvirleri, acı, intikam ve çatışmanın meşrulaştırılmasını bir araya getiren bir davranış kültürünün parçası olarak yorumlanmakta ve Haçlıların şiddeti meşrulaştırma aracı olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca söz konusu dönemde bedensel şiddetin önemli bir iletişimsel araç olduğu görüşü savunulmaktadır. Mezkûr bölümde dikkat çekilen bir diğer husus da Haçlıların şiddet eylemleriyle zaman arasındaki ilişkidir. Burada bilhassa apokaliptisizm yani, kıyametin yakın olduğu fikrinin ve eskatolojinin hem Haçlı vaazlarına hem de eylemlerine etkileri araştırılmıştır. Frankların Haçlı Seferine katılarak "*Son Savaş*" ve Mesih'in ikinci gelişine yol açacak hadiseleri harekete geçirmeye çalıştıklarına işaret edilmiştir. Dolayısıyla Franklar tarafından uygulanan şiddet sadece dünyevî bir askerî çatışmanın parçası değil, aynı zamanda önceden belirlenmiş eskatolojik tarihin harekete geçirildiği araçların bir fragmanı olarak ifade edilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü (69-90) şiddet ve sonrası duygular ile hafıza arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Şiddetin nasıl hatırlandığını idrak etmenin, bizzat şiddetin kendisini anlamının çok önemli bir yönü olduğu hususu üzerinde durularak gerek Haçlı Seferleri sırasında gerekse sonrasında şiddetin hafızalara nasıl kazındığı bu durumun duygusal boyutları, Haçlı Seferlerinin çağdaş kültürel belleğinde şiddetin yeri anlatılmıştır. Bu noktada, öncelikle "*travma*" kavramına dikkat çekilerek, şiddet içeren bir deneyimin sürekli olarak tekrarlanmasının psikolojik olarak ilgili olayın geçmişe atılmasını engellendiğini ve bu surette mütemadiyen zihinlerde yer tuttuğu belirtilmiştir. Hatırlama eyleminin işaretleri de Haçlı Seferlerinin "*anma kültüründe*" açığa çıkarılmıştır. Frank litürjisi, ayinler, dinî mekânlarda yapılan ritüeller, dualar, seferler esnasında toplanan kutsal nesnelere birer bellek nesnesi olarak tanımlanıp bunların Haçlıların tecrübelerini anımsatmak için nasıl kullanıldığı hususu üzerinde durulmuştur. Öte yandan sanat

algısı incelenerek Haçlı Seferlerinin betimlemesini yapan tezhip, resim vb. ögelerin kutsal savaşın sürdürülmesi ve tüm Hristiyan âleminin birleşmesi gerektiği fikrini desteklenmesine tesiri ifade edilmiştir. Bununla beraber “*duygu retorik*” tetkik edilip kişide hissiyata sebebiyet veren sözcüklerin Haçlı Seferleri kaynaklarına kasıtlı olarak nasıl dâhil edildiği ve bunların öfke, intikam, savaşıma isteği gibi duyguların oluşmasında ne surette etki yaptığı anlatılmıştır. Bu veçhile içsel ihtisâsın dışsal eylemlere doğru bir hareket fikri oluşturulduğuna işaret edilerek performatif belleğe dikkat çekilmiştir. Kitabın bu son bölümünde ayrıca hatırlama kültürünün geçmişten günümüze olan etkileri de tespitte çalışmıştır. Cassidy-Welch’in tabiriyle modern zamanlarda da kendine yer bulan “*Haçlı Seferleri Ortaçağcılığı*” altında Ortaçağ’a duyulan iştiaak, IX. yüzyılın siyasî projeleri ve bunların XX. yüzyıldaki neticeleriyle yakından bağlantılıdır. Haçlı Seferi dili, mülteci ve Müslüman karşıtı duyguları iletme için günümüzde de hâlâ kullanılmaktadır. Bu bağlamda Haçlı Seferi fikri son yüzyıllarda da şiddeti meşrulaştırma gayesiyle bir takım siyasî ve sosyal projelere nasıl dâhil edildi? Ulus devletlerin, özellikle de emperyal ya da sömürgeci hırsların inşasında Haçlı Seferleri imgelerinin etkisi ne oldu? Frank haçlıları da dâhil olmak üzere Ortaçağ motiflerinin günümüzde şiddetin meşrulaştırılmasına nasıl katkı sağlamaktadır? gibi hususiyetlere de yer verilmiştir.

Sonuç olarak, ilgili kitap Ortaçağ’da Haçlı şiddetine dair anlayışları mekân, beden, duygu ve hafıza kavramları üzerinden anlamaya, analiz etmeye odaklanması, şiddet ve kutsal savaş hakkındaki düşüncenin çok çeşitli boyutlarını ortaya koyması, bunu yaparken Frankların ve bu fikri savunan Ortaçağ insanlarının kullandıkları kelimelerle imgelerin derinliklerine inerek Haçlı Seferi şiddetini sosyal ve kültürel bağlamda ele alması bakımından ilgili literatüre farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Yazarın ifadesiyle, “*tarih hem sürekliliği hem de değişimi tanımak ve yönlendirmek*” anlamına geldiğinden şiddetin yeri ve toplumlardaki anlamını Haçlı şiddetinin dünü ve bugününün nasıl ortaya çıktığını kavramak için imgelerle metaforlara yoğunlaşmak “*Ortaçağ’dan yankılanan seslere dikkat etmek*” gerekmektedir. Bu minvalde son yıllarda dünya çapında yükselişe geçen hoşgörüsüzlük eylemleri ile Haçlı Seferleri şiddetini taltif eden imajlara atıfta bulunup, geçmişin günümüze nasıl şekillendirdiğini ve kültürlerin şiddeti nasıl inşa ettiğini gözler önüne sermeyi amaçlaması da eserin kıymetini artırmaktadır.

